

LILLEHAMMER
KOMMUNE

Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold
– barn og unge

2019- 2023

VEDTATT I KOMMUNESTYRET 21.02.2019, SAK 16/19

Forord

Gjennom kommunedelplan oppvekst, Livsmestring – mestring hele livet, har Lillehammer kommune satt fokus på inkludering og forebygging av utenforskap. Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold – barn og unge, bygger videre på dette og er en revisjon av Handlingsplakat for bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT) i Lillehammer.

Diskriminering kan føre til tapte muligheter, sosial isolasjon og vedvarende utenforskap. Fordommer og diskriminering kan medføre at mennesker velger bort miljøer, bosted, utdanning og yrker.

Diskriminering må bekjempes i vårt lokalsamfunn.

1.januar 2018 trådte det i kraft en ny lov om likestilling og forbud mot diskriminering. Denne loven gir vern mot diskriminering uavhengig av diskrimineringsårsak. Frihet og respekt for menneskerettigheter er forutsetninger for et samfunn preget av trygghet og vekst. Ved neste revisjon av denne handlingsplanen kan det vurderes å sikre alle innbyggere og minoritetsgrupper et vern mot diskriminering gjennom en samlet kommunal plan. En slik plan mot diskriminering kan gi våre innbyggere en lettere tilgjengelig oversikt over kommunens arbeid med problemstillingen.

I tråd med kommunedelplan oppvekst legger denne handlingsplanen vekt på universelle tiltak for å fremme gode oppvekstvilkår og god psykisk helse blant barn og unge i Lillehammer. Fagutvalg oppvekst, utdanning og kultur legger frem Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold med håp om at den kan bidra til et åpent, inkluderende og mangfoldig samfunn. Lillehammer skal være en god by å vokse opp i for alle barn og unge!

Med hilsen

Espen Granberg Johnsen

Ordfører

Innhold

1	Innledning.....	3
	Om handlingsplanen.....	3
	Målgruppe	4
	Lovverk	4
	Mål for arbeidet med kjønns- og seksualitetsmangfold blant barn og unge	4
	Relevant planverk.....	5
	Begreper og begrepsbruk.....	5
2	Status og utfordringsbilde	6
3	Pågående innsats.....	8
	Lillehammer by – åpen og inkluderende for alle.....	8
	Trygge og gode læringsmiljø	8
	Informasjonsarbeid og seksualundervisning.....	9
	Individuell oppfølging.....	9
	Ny i Norge	9
	Samarbeid med frivillige lag og foreninger	10
4	Handlingsdel	11
5	Oppfølging av planen	13
	Lenker til planer, føringer og nettsteder.....	14
	Referanser	14
	Vedlegg 1: Begreper	15

1 Innledning

I kommunedelplan oppvekst (2018 – 2028) står det følgende:

«Inkludering betyr å ha respekt for mangfold, ulikheter og variasjon. Respekt og toleranse er verdier barn og unge må lære for å inkludere hverandre. Alle skal oppleve en hverdag med mening, tilhørighet og fellesskap».

Gjennom de siste tiårene har det skjedd en sterk utvikling i samfunnets holdninger til personer med en annen seksuell orientering enn heteroseksuell. Fra en opphevelse av forbud mot homoseksuelle handlinger i 1972, til Lov mot diskriminering av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk fra 1. januar 2014, og til Lov om likestilling og forbud mot diskriminering som ble vedtatt 16.06.17.

Forskning viser imidlertid at det fortsatt er behov for å styrke LHBT+ personers rettigheter og livskvalitet. Det er fortsatt nødvendig å arbeide for holdningsendringer i samfunnet og å bekjempe hatefulle ytringer og handlinger mot mennesker i disse gruppene («Trygghet, mangfold og åpenhet (2017 – 2020)).

Lillehammer kommune ønsker å være en åpen og inkluderende kommune for alle innbyggere, uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Alle mennesker skal bli møtt med toleranse og respekt – uavhengig av hvem man forelsker seg i.

Arbeidsgruppen som har arbeidet med denne planen har bestått av teamkoordinator for skolehelsetjenesten Ive Staune-Mittet, avdelingsleder i grunnskole Lillehammer Læringscenter Didi Sunde og SLT- koordinator Stine Tøndevold. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)¹, samt organisasjonene FRI og Skeiv ungdom har fått anledning til å gi sine innspill til planutkastet.

Om handlingsplanen

Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold blant barn og unge (2019 – 2023) er en revidering av kommunens handlingsplakat for bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT) i Lillehammer, vedtatt i kommunestyret 25.02.07. Videre tar handlingsplanen utgangspunkt «Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017 – 2020), som er den nasjonale handlingsplanen mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

Rapporten «Rettene til LHBTI-barn i Noreg», laget av Redd Barna, FRI og Skeiv Ungdom i 2016 viser at barn som bryter med normer for kjønn og seksualitet, er dårligere stilt enn andre barn på flere viktige områder. LHBT+ barn og -unge kan oppleve utfordringer på en rekke arenaer, blant annet på skolen, i fritidsaktiviteter, og i møtet med helsevesen, barnevern og familievern.

Denne planen presenterer innledningsvis begreper og avgrensninger i planen, samt kunnskapsstatus med fakta om LHBT+ feltet. Etter en beskrivelse av statusbilde og utfordringer kommer en tiltaksdel som tar for seg eksisterende og planlagte tiltak. Her presenteres både universelle og individuelle tiltak.

¹ Tidligere LHBT-senteret

Målgruppe

Planen har fokus på barn og unge i alderen 0 til 25 år, og avgrenses slik aldersmessig. Den er også avgrenset til å gjelde tjenesteområdene i Lillehammer kommune. Alle tjenesteområder som yter tjenester til barn og unge under 25 år er omfattet av denne handlingsplanen. Innholdet og tilbudene i videregående skole og studenthelsetjeneste omtales ikke spesifikt i denne planen.

Lowverk

FNs barnekonvensjons art. 2 gir vern mot diskriminering. Denne artikkelen fremhever at alle barn og unge skal ha like rettigheter (FNs konvensjon om barnets rettigheter, 2003).

1.januar 2018 trådte den nye Lov om likestilling og forbud mot diskriminering i kraft. Denne loven gir et samlet vern mot diskriminering uavhengig av diskrimineringsårsak, og erstatter fire tidligere lover; Likestillingsloven, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, diskrimineringsloven om etnisitet og diskrimineringsloven om seksuell orientering. Gjennom å samle diskrimineringslovene har en ønsket å sikre likt vern uavhengig av diskrimineringsgrunnlag og samfunnsområder.

Den nye loven har et særlig fokus på å styrke minoriteters stilling, herunder LHBT+-gruppen. Vern mot diskriminering finnes også i særlover som eksempelvis helse- og omsorgstjenesteloven (2011), pasient- og brukerrettighetsloven (2001) og opplæringslova (1998).

Diskriminering og likeverd

Diskriminering er en sentral utfordring i mange LHBT+ personer sin hverdag. Diskriminering kan defineres som urimelig og usaklig forskjellsbehandling av individer på bakgrunn av kjønn, legning, nedsatt funksjonsevne, nasjonalitet, religiøsitet (NOU 2009:14).

Likeverd innebærer at alle mennesker har like stor verdi. Likeverd betyr også å bli respektert for den man er, uavhengig av biologiske, sosiale og kulturelle forskjeller (ibid.). Det skal være rom for menneskelig mangfold og variasjon. Opplevelsen av likeverd er nært knyttet til opplevelsen av rettferdighet. Alle kommunens innbyggere er like mye verdt, har lik rett på samfunnets goder, fortjener respekt og skal bli tatt på alvor. Lillehammer kommune vil gjennom denne handlingsplanen tydeliggjøre at likeverd som begrep gjenspeiler kommunens holdninger til unge LHBT+ personer.

Mål for arbeidet med kjønns- og seksualitetsmangfold blant barn og unge

Lillehammer kommune ønsker å bidra til bedre inkludering av barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Kommunedelplan oppvekst (2018 – 2028) har fem fokusområder som skal fremme innbyggernes opplevelse av mestring, fellesskap og tilhørighet. De fem fokusområdene er *forebygging, inkludering, medvirkning, samarbeid og kompetanse*. Det er et samfunnsansvar å skape gode oppvekstvilkår der barn og unge kan utvikle seg fysisk, psykisk, sosialt og eksistensielt.

Barne- og likestillingsdepartementet lanserte den nasjonale handlingsplanen «Trygghet, mangfold og åpenhet» i 2017. Målet for regjeringen er å sikre LHBT+ personers rettigheter og å motvirke diskriminering. Kommunens målsettinger er valgt med utgangspunkt i den nasjonale handlingsplanen.

Hovedmål:

Barn og unge i Lillehammer skal åpent og fritt kunne leve sine liv, basert på likeverd og gjensidig respekt; uavhengig av kjønn, seksualitet, hvem man forelsker seg i eller velger å leve sammen med, og hvordan man velger å uttrykke sin identitet.

Delmål 1:

Barn og unge i Lillehammer skal bli møtt med respekt for sitt kjønnsuttrykk og seksuelle minoriteter skal oppleve trygghet, inkludering og fellesskap.

Delmål 2:

Ansatte skal ha grunnleggende kunnskap og nødvendig kompetanse om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

Relevant planverk

Arbeid med åpenhet for kjønns- og seksualitetsmangfold må integreres i planverk for de aktuelle kommunale tjenester. I planhierarkiet legger denne handlingsplanen seg mellom kommunedelplan oppvekst, og virksomhetsplaner på tjenesteområdenivå.

Kommunedelplan oppvekst (2018 – 2028) tar utgangspunkt i begrepet *livsmestring*. Livsmestring handler om muligheten til å oppleve mestring, om å våge og om å erfare at en har lykket. Begrepet rommer også livets motbakker og den robusthet den enkelte utvikler i møte med utfordringer. Mestring styrker selvbildet, og et godt selvbilde bidrar til økt tillit til egne evner og tro på at en kan mestre det som kommer. Livsmestring blir sett på som noe alle må lære, og helt fra tidlig alder ønsker en å bidra til at barn utvikler et positivt selvbilde og en trygg identitet. Dette er nært knyttet til barn og unges psykiske helse.

Å oppleve tilhørighet er viktig for livsmestring. Tilhørighet handler blant annet om en subjektiv opplevelse av å høre til. Kommunedelplan oppvekst peker på enkelte grupper barn og unge som særlig utsatte for utenforskap og psykisk uhelse. Barn og unge med kjønnsidentitet eller seksuell orientering som avviker med normen er en av disse gruppene.

Andre kommunale planer som er relevante for arbeidet med kjønns- og seksualitetsmangfold er eksempelvis handlingsplan rus og psykisk helse og handlingsplan for forebygging av vold i nære relasjoner. Begge disse planene skal revideres i 2019. I tillegg er Handlingsplan for forebygging av selvsikading og selvmord blant barn og unge (2019 – 2023) viktig.

Felles for planverket er at det er bygget opp rundt prinsippet om at den beste og viktigste forebyggende innsatsen skjer gjennom brede universelle tiltak for å skape gode og trygge oppvekstvilkår for barn og unge.

Begreper og begrepsbruk

LHBT+ er en samlebetegnelse for mennesker som identifiserer seg som lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner. LHBT-benevnelsen beskriver betegnelser knyttet til seksuell orientering (LHB), kjønnsidentitet og/eller kjønnsuttrykk (T). I tillegg brukes + for å henvise til andre grupper som eksempelvis interkjønnpersoner, aseksuelle, polyamorøse o.l. Selv om man omtaler LHBT+ personer

som en gruppe er det viktig å understreke at det befinner seg et stort mangfold av identiteter, preferanser og uttrykk også innenfor denne benevnelsen.

LHBT+ brukes som forkortelse av en rekke internasjonale organisasjoner som eksempelvis FN, Europarådet og EU. LHBT+ er også et gjennomgående begrep i den nasjonale handlingsplanen «Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017 – 2020).

Vedlagt denne handlingsplan finnes en begrepsliste som forklarer aktuelle forkortelser og begreper som er benyttet i planen.

Begrepsbruk og kommunikasjon

Ordet 'kommunikasjon' bygger på det latinske ordet *communis*, som er gjenkjennelig i det engelske ordet 'common' og i det norske ordet 'kommune'. Det handler om fellesskap, og kommunikasjon kan kanskje forstås som «å skape fellesskap». Måten å kommunisere på har betydning for evnen til å samhandle og å leve sammen med andre mennesker.

Språket formes gjennom kommunikasjon, relasjoner og samfunnets rammer. Det er ikke til å unngå at språket derfor preges av heteronormativiteten som er rådende i vårt samfunn. På bakgrunn av dette er det viktig at ansatte i de kommunale tjenestene er bevisst sin måte å kommunisere på og bruker språket respektfullt og uten å skape distanse.

Ansattes bevissthet rundt begreper, språk og annen kommunikasjon er avgjørende for i hvilken grad den unge opplever å bli møtt med respekt og åpenhet. Alle kommunale tjenester for barn og unge har en sentral og viktig rolle i å formidle hva som er greit å uttrykke, hva som kan oppleves krenkende, og hvordan barn og unge sammen kan skape et inkluderende språk.

Gjennom inkluderende kommunikasjon kan kommunalt ansatte bidra til å skape rom for å være seg selv som LHBT+ person. Åpen kommunikasjon og tilrettelegging for mangfold er en del av det kommunale ansvaret, og gir mennesker i LHBT+ gruppen mulighet til å stå frem og leve sitt liv på en god måte.

2 Status og utfordringsbilde

Det finnes ingen samlet oversikt over hvor mange personer som plasserer seg i LHBT+ gruppen i Norge. Definisjonene som blir brukt kan være ulike og samtidig finnes det flere personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet enn de som identifiserer seg med LHBT+ gruppen (Bufdir, 2018a). De fleste blir bevisst sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet i løpet av den tiden de går i skole. 1-2 prosent av barn og unge definerer seg selv som lesbiske, homofile eller bifile, men det er en betydelig større andel 25 % av jenter og 10% av guttene som har seksuelle erfaringer med eller som drømmer om noen av samme kjønn (Pedersen og Kristiansen, 2003)

I mange tilfeller velger ikke barn og unge å være åpne om følelser eller identitetsspørsmål. Dette skal selvfølgelig være opp til den enkelte. Det er imidlertid viktig at ansatte i kommunen legger til rette for at det er greit å være seg selv på ulike arenaer. Det er viktig at ansatte har kompetanse til og er trygg på å snakke med barn og unge om seksualitet og kjønn på en naturlig måte. Dette gjelder i barnehagen, på skole og på fritidsarenaer.

Helse og levekår

Flere undersøkelser gir kunnskap om levekår for LHBT+gruppen, og om holdninger mennesker i denne gruppen møter i samfunnet. Blant annet la daværende LHBT-senteret frem en omfattende levekårsundersøkelse i 2013. Det fremkommer av denne rapporten at flertallet av befolkningen i LHBT-gruppen opplever hverdagen som befolkningen for øvrig. De fleste er stolte av sin seksuelle orientering og opplever det som berikende (Andersen og Malterud 2013).

Det er allikevel slik at på noen viktige områder skiller seksuelle minoriteter som gruppe seg ut negativt. Mennesker i denne gruppen rapporterer om større helseproblemer, mindre tilfredshet med livet generelt, mindre åpenhet rundt sin seksuelle orientering og flere negative erfaringer fra hverdagen i skole, arbeidsliv m.v. Det er dokumentert et høyere forbruk av rusmidler i LHBT+ gruppen (ibid.). Det er også større grad av psykisk uhelse blant unge LHBT+ personer under 30 år, og andelen som har prøvd å ta sitt eget liv er dobbelt så høy som i befolkningen under 30 år for øvrig. Barn og unge i denne gruppen er også overrepresentert når det gjelder selvsykdom og selvmordsatferd (ibid.).

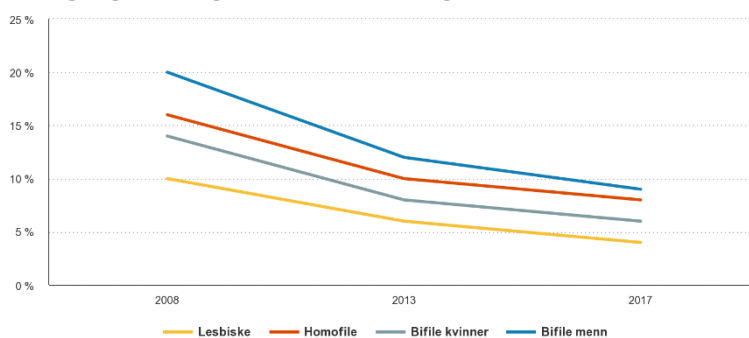
Det er en overrepresentasjon av LHBT+ barn og unge i barneverntjenesten («Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017 – 2020)).

Mobbing og krenkelser

Barn og unge med annen seksuell orientering enn heterofil opplever i større grad enn andre hatytringer, mobbing og krenkelser i skole og fritid («Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017 – 2020)). Bruken av homorelaterte skjellsord er utbredt og har negative konsekvenser både for enkeltpersoner og for miljøet. Når disse begrepene brukes som skjellsord må det sees i sammenheng med at heteronormativiteten står sterkt, og det å være annerledes kan oppleves som negativt (Bufdir, 2018b). Mobbing gjør det vanskeligere å være åpen om sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet. Gjennom nye kapittel 9A i opplæringslova fokuseres det på å skape trygge lærings- og oppvekstmiljø uten mobbing og krenkelser.

Den nasjonale handlingsplanen viser også til at LHBT+ gruppen i noe større grad enn andre er utsatt for vold, seksuelle overgrep m.v. Selv om LHBT+ personer opplever ulike grader av intoleranse, diskriminering og trakassering skjer det likevel en økende aksept over tid for LHBT+ personer og det pågår en begynnende holdningsendring (ibid.), se figur 1.

Utvikling i negativ holdning til ulike seksuelle orienteringer. 2008-2017

Figur 1.

Kilde: Bufdir 2017, Andersen og Slåtten 2008, 2013

Etniske minoriteter

Det kan være store avvik mellom mulighetene for å leve åpent som LHBT+-person i hjemlandet og i Norge. En del asylsøkere søker asyl i Norge på bakgrunn av sin seksuelle orientering. Dette kan

handle om flukt fra undertrykkelse og vold, eller også om søken etter å kunne leve åpent. I 2017 ble fire av ni asylsøknader på bakgrunn av seksuell orientering innvilget (Bufdir, 2018c). Det finnes imidlertid mange flere LHBT+ personer med innvandrerbakgrunn i Norge enn de som har søkt asyl (ibid.).

Nordlandsforskning ga i 2018 ut en rapport om levekår blant LHBT+ personer med innvandrerbakgrunn i Norge (Eggebø, Stubberud og Karlstrøm, 2018). Denne rapporten viser klart at LHBT+ personer med innvandrerbakgrunn i Norge er sårbare for flere former for diskriminering og marginalisering. Diskriminering og marginalisering skjer for det første på grunn av innvandrerbakgrunn og for det andre fordi man bryter normer for kjønn og seksualitet. Samtidig virker disse to diskrimineringsgrunnlagene sammen slik at mange opplever utfordringer knyttet til andre former for sosial ulikhet som blant annet sosial status, helse og økonomi (ibid.).

3 Pågående innsats

Lillehammer by – åpen og inkluderende for alle

Lillehammer skal være et samfunn som er åpent og inkluderende for alle uavhengig av kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell identitet. Alle tjenester i Lillehammer kommune skal ha

grunnleggende kunnskap om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. I tillegg skal tjenestene ha kontakt med fagmiljøer som tilbyr og videreutvikler tjenester med særlig fokus på LHBT+ personers utfordringer.

Innbyggere som er i kontakt med oppvekstsektoren skal få relevant hjelp og veiledning uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Barn, ungdom og deres foresatte skal møtes med aksept og forståelse.

Trygge og gode læringsmiljø

Barnehagene skal møte individets behov for omsorg, trygghet, tilhørighet og anerkjennelse. Barnehagene har ansvar for å fremme verdier som livsmestring, likestilling, likeverd, gjensidig respekt og helse gjennom sitt arbeid. Lillehammerbarnehagene har hatt et samarbeid med likestillingscenteret på Hamar og har jevnlig temaer om likeverd, likestilling og livsmestring oppe både på styremøter og personalmøter. Ansatte i barnehagene i Lillehammer må reflektere over sine egne holdninger for best mulig å kunne formidle og fremme disse verdiene og møte barn på deres behov. I dette arbeidet har barnehagene i Lillehammer et aktivt samarbeid med foresatte, andre tjenester og organisasjoner for å innhente kunnskap og reflektere både på universelt nivå og på individnivå.

Nasjonale undersøkelser, og praksiserfaring fra Lillehammerskolen tilsier at lærere i grunnskolen generelt gjør en aktiv innsats for å legge til rette for at alle elever skal føle seg inkludert i fellesskapet som skolen gir. Likeverd og fravær av diskriminering er verdier som holdes høyt. Mange lærere kan

allikevel føle at de mangler tilstrekkelig kompetanse om seksuell identitet, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

Skoleeier i Lillehammer arbeider sammen med grunnskolene for å utvikle læringsmiljø som fremmer inkludering av mangfoldet i befolkningen. Det er fokus på å øke og spre kunnskap om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og gjennom det øke elevenes forståelse og respekt for kjønns mangfoldet i Lillehammerskolen.

Tverrfaglighet er et viktig handlingsprinsipp i Lillehammer kommune. Det er flere tjenesteområder som arbeider aktivt inn i skolen noe som gir en god tverrfaglig tilnærming til problemstillinger knyttet til både læringsmiljø og enkeltindivider. Det arbeides målrettet for å videreutvikle dette slik at kompetansen som er tilgjengelig blir benyttet til elevenes beste.

Informasjonsarbeid og seksualundervisning

Skolehelsetjenesten underviser elevene om kjønn, seksualitet, likeverd, mangfold, vold og overgrep på flere tidspunkt i løpet av skolegangen. Kroppens utvikling, seksuell helse, rettigheter, grenser, identitet, mangfold m.v. er en del av pubertetsundervisningen. I tillegg tematiseres psykisk helse på alle trinn i grunnskolen. Likeverd og mangfold er da et av punktene som omtales. Følelsen av likeverd har betydning for opplevelsen av god psykisk helse.

Helsesykepleier deltar i klasseroms-/gruppeundervisning om disse temaene. Dette er imidlertid også ofte tema for enesamtaler med barn og ungdom som av ulike årsaker har utfordringer.

Helsesykepleier er også tilgjengelig for råd/veiledning til foresatte som har spørsmål i forhold dette.

Individuell oppfølging

Helsesykepleierne som arbeider med ungdom og Ungdomsbasens ansatte skal ha god kjennskap til seksuell identitet og seksuell helse også for ungdom som bryter med normer for kjønn og seksualitet. I likhet med barn og ungdom for øvrig, opplever mange unge i LHBT+ gruppen utfordringer knyttet til grensesetting, utprøving av seksualitet og seksuell helse. For enkelte i denne gruppen kan imidlertid disse utfordringene fremstå som særlig krevende.

Helsesykepleiere i skolehelsetjenesten møter først og fremst spørsmål om pubertet, identitet seksualitet og seksuell helse i de individuelle konsultasjonene. Også ansatte i Ungdomsbasen har samtaler om disse temaene. Ungdommer presenterer oftest slike problemstillinger etter at det er opparbeidet en relasjon mellom den unge og den ansatte. Det er derfor viktig at tjenester som skolehelsetjenesten, Ungdomsbasen og andre ansatte/ tjenester som samtaler med barn og unge er synlige i skolen og/ eller der de unge oppholder seg. Tilgjengelighet og mulighet for samtale er også viktig.

Ansatte i oppvekstsektoren skal ha god kjennskap til aktuelle organisasjoner, nettressurser og andre aktuelle tjenester de kan opplyse om og henvise til.

Ny i Norge

Kommunen har ansvar for å gjøre personer som er nye i Norge kjent med levekår og situasjonen for mennesker som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Enkeltpersoner som identifiserer seg

med LHBT+ gruppen skal gis relevant informasjon og bistand for å oppleve trygghet og tilhørighet. Ansatte i flyktingehelsetjenesten er ofte i dialog med ungdom og foresatte. Temaer som seksualitet, identitet og psykisk-/ fysisk helse tas opp både individuelt, i gruppe- og klasseromsundervisning.

Lillehammer læringscenter (LLS) samt Flyktingehelsetjenesten har kompetanse på å møte spørsmål og utfordringer knyttet til det å leve åpent som LHBT+ person i Lillehammer. Gjennom introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger og deres familiegjenforente møter den enkelte mange nye tenkemåter, normer, regler og lover. De med ansvar for gjennomføring av et slikt program må sørge for å inkludere LHBT+ perspektiver i undervisningen.

Kommunale tjenester som er i kontakt med og arbeider med barn og unge med innvandrerbakgrunn må ha en bevissthet knyttet til at ulike diskrimineringsgrunnlag kan påvirke og forsterke hverandre.

Samarbeid med frivillige lag og foreninger

Ideelle og frivillige organisasjoner er viktige støttespillere i inkluderingsarbeidet, og kan skape felles arenaer og møteplasser for ulike deler av befolkningen. Det er behov for å videreutvikle samarbeidet mellom oppvekstsektoren i Lillehammer kommune og frivillige lag og foreninger. Dette gjelder flere fokusområder, deriblant arbeidet for kjønns- og seksualitetsmangfold blant barn og unge.

4 Handlingsdel

I det følgende presenteres tiltak for den kommende planperioden. Noen av tiltakene er allerede pågående, mens andre er en videreutvikling av arbeidet. Enkelte tiltak legger opp til at det enkelte tjenesteområde skal konkretisere det i egen virksomhetsplan. Andre tiltak er konkret og vil være å finne igjen i eksempelvis skolenes strategiplan eller virksomhetsplan for TO helsestasjon og plan for skolehelsetjenesten (2016).

Tiltak	Ansvar	Tidsramme	Kommentarer
Barnehageeier skal initiere og legge til rette for kurs i regi av Bufdir v/ Rosa Kompetanse for styrere og ansatte.	TO barnehage	Kontinuerlig	
Skoleeier skal arbeide aktivt for å se til at LHBT+ perspektivet blir fulgt opp i skolenes forebyggende arbeid for å fremme et godt psykososialt læringsmiljø i samsvar med §9A i opplæringslova.	TO grunnskole, SLT	Kontinuerlig	
Skolene skal ha et særlig fokus på å motarbeide krenkende handlinger og ord basert på kjønn og kjønnsuttrykk.	TO grunnskole	Kontinuerlig	
Skolene skal aktivt bruke lavterskelteamene ved den enkelte skole og utvikle samarbeidet for å spre kunnskap og sikre helhetlig ivaretagelse av LHBT+ elever.	Aktuelle TO og SLT	Kontinuerlig	Lavterskelteamene er sammensatt av sosiallærer, skolehelsetjenesten, PPT og Ungdomsbasen (i ungdomsskolen). Teamene har ukentlige møter.
Skoleeier skal initiere og legge til rette for kurs i regi av Bufdir v/ Rosa Kompetanse for skoleledere, lærere og andre ansatte.	TO grunnskole	I løpet av planperioden	
Skoleeier skal initiere og legge til rette for at skolene fortsetter sin praksis med et samarbeid med	TO grunnskole	Årlig	Jfr. plan for skolehelsetjenesten og

helsestasjonen gjennom seksuell helse dag på 9. trinn.			årshjul for samarbeidende tjenester.
I tilknytning til seksuell helsedag i 9. klasse tilstrebes at alle skolene får besøk av relevante foreninger som eksempelvis foreningen FRI, RESTART/ Skeiv Ungdom.	TO helsestasjonen	Årlig	Jfr. plan for skolehelsetjenesten og årshjul for samarbeidende tjenester.
Grunnskolene skal gjennomføre ett tverrfaglig prosjekt på mellomtrinnet og ett på ungdomstrinnet der kjønns mangfold skal inngå som tema knyttet til det tverrfaglige temaet <i>livsmestring</i> .	TO grunnskole	Årlig, etter oppstart i løpet av planperioden.	Kompetansemål fra læreplanene i KRLE, samfunnsfag og naturfag skal inngå i prosjektet.
Kompetansehevingstiltaket Rosa kompetanse helse og sosial skal (bør) gjennomføres for ansatte tilknyttet tjenesteområde helsestasjon.	TO helsestasjonen	Hvert andre år.	
Buudir sin miniguide om inkluderende språk gjennomgås på personalmøter på helsestasjonen.	TO helsestasjonen	Årlig	
Kontakt med Oppland fylkeskommune og videregående skole (inkl. NTG) drøfte hvordan tematisere kjønns- og seksualitets mangfold i videregående skole.	TO helsestasjonen	Kontinuerlig	Samarbeid med helserådgiverne i videregående skole.
Videreutvikle arbeidet med medvirkning og systematisk ivaretagelse av barn og unges stemme i arbeidet.	Alle TO, fagavdeling OUK	I løpet av planperioden	Jfr. tiltak i kommunedelplan oppvekst
Videreutvikle samarbeid med frivillig sektor, lag og foreninger (f.eks. FRI og Skeiv Ungdom).	Alle TO, fagavdeling OUK	I løpet av planperioden	Jfr. tiltak i kommunedelplan oppvekst

Gjennomføre oppsummerings-/evalueringsmøte med relevante lag og foreninger vedr. oppfølging av planen.	Fagavdeling OUK	Årlig	Evt. i sammenheng med oppfølgingen av andre relevante handlingsplaner, som f.eks. Handlingsplan for forebygging av selvskading og selvmord blant barn og unge, og Handlingsplan mot vold i nære relasjoner.
--	-----------------	-------	---

5 Oppfølging av planen

Oppfølgingen av handlingsplanen skjer gjennom den daglige tjenesteutøvelsen og i møte med barn, unge og deres familier. Det enkelte tjenesteområde som omfattes av denne planen skal følge opp planens innhold gjennom det årlige arbeidet med virksomhetsplaner i tjenesteområdet. Her konkretiseres tiltak, tidsperspektiv og ansvar ytterligere.

Planens handlingsdel rulleres administrativt i forbindelse med arbeidet med tjenesteområdenes virksomhetsplaner.

Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold blant barn og unge skal revideres hvert fjerde år, i samarbeid med fagutvalg for oppvekst, utdanning og kultur. Ved neste revisjon vil det være naturlig å vurdere en handlingsplan som fremmer likestilling og forebygger diskriminering uavhengig av diskrimineringsårsak. Dette vil være i tråd med statlige føringer, jfr. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (2017).

Lenker til planer, føringer og nettsteder

Nasjonal handlingsplan « Trygghet, mangfold, åpenhet»:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/6e1a2af163274201978270d48bf4dfbe/lhbt>

[i handlingsplan web.pdf](#)

Nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom:

<https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten>

Foreningen FRI:

<https://foreningenfri.no/rosa-kompetanse/rk-helse-og-sosial/>

https://www.bufdir.no/lhbt/Inkluderende_praksis_Tips_og_rad/Miniguide_om_inkluderende_sprak/

Referanser

Andersen, Norman og Malterud, Kirsti (2013). *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: UNI Helse og allmennt medisinsk forskningscenter.

Bufdir (2018a), https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtig/Hvor_mange/ Lesedato: 25.01.2019

Bufdir (2018b), https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtig/Skole_og_utdanning/ Lesedato: 25.01.2019

Bufdir (2018c), https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtig/Flere_minoritetstilhorigheter/ Lesedato: 25.01.2019

Eggebø, Helga, Stubberud, Elisabeth og Karlstrøm, Henrik (2018) *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge*. NF rapport.:9/2018

FNs konvensjon om barnets rettigheter (2003)

NOU 2009:14 Et helhetlig diskrimineringsvern

Pedersen, W og Kristiansen H.W (2003), «Å gjøre det, føle det, være det», tidsskrift for samfunnsforskning

Vedlegg 1: Begreper

Følgende begrepsdefinisjoner er hentet fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet («Trygghet, åpenhet og mangfold» (2017 – 2020)):

Aseksualitet: Aseksualitet innebærer fravær av seksuell tiltrekning eller fravær av seksuell lyst. Aseksualitet er ikke det samme som sølibat. Mennesker som lever i sølibat opplever seksuell lyst og tiltrekning, men velger av ulike grunner å avstå fra sex i kortere eller lengre perioder, mens aseksuelle mennesker ikke har ønske om eller behov for sex.

BDSM: BDSM er en engelsk forkortelse som også brukes på norsk: BD står for Bondage (binding med tau eller lignende) og Disciplin, DS står for Dominance (å dominere og bestemme) og Submission (å bli bestemt over, underkaste seg) mens SM står for sadomasochisme.

Bifil/biseksuell: Å være bifil handler både om praksis, tiltrekning og identitet. En bifil person tiltrekkes av eller forelsker seg i mennesker, uavhengig av hvilket kjønn den andre har. Bifil som begrep, levemåte eller identitet, bryter med en forståelse om at befolkningen kan deles inn to grupper, heterofile og homofile. Bifile kan dermed oppleve usynliggjøring, ikke å bli tatt på alvor og annen diskriminering blant både heterofile og homofile.

Ciskjønn: Å være ciskjønn betyr at en identifiserer seg med det biologiske kjønn en er født med. En ciskjønn kvinne/ciskvinne er født som kvinne og identifiserer seg med det kvinnelige kjønn, og en ciskjønn mann/cismann er født som mann og identifiserer seg med det mannlige kjønn.

Heteronormativitet: Heteronormativitet betyr at heteroseksualitet og ciskjønn stort sett alltid blir tatt for gitt når mennesker møtes. Heteronormen omfatter de kulturelle og sosiale institusjoner, normer, praksiser og språk som reflekterer en kultur som forutsetter at alle mennesker er heterofile.

Homofil/homoseksuell: Å være homofil handler både om praksis, tiltrekning og identitet. En homofil mann eller kvinne tiltrekkes av eller forelsker seg i personer av samme kjønn. En homofil mann tiltrekkes av andre menn, mens en homofil (lesbisk) kvinne tiltrekkes av andre kvinner.

Interseksjonalitet: Begrepet interseksjonalitet benyttes i denne sammenhengen der en persons lhbt-status innvirker og samspiller med for eksempel alder, kjønn, seksuell praksis, grad av funksjonsevne, klasse, etnisitet, religion og kulturell tilhørighet.

Homofile, lesbiske, bifile, trans- og intersexpersoner finnes blant unge, gamle, alle kjønn, i den etnisk norske befolkningen og blant etniske minoriteter. Lhbt-personer kan også ha synlige eller usynlige funksjonshemminger. Enkelte lhbt-personer kan derfor oppleve å ha to eller flere minoritetsidentiteter.

Intersex/interkjønn: Intersex eller interkjønn er et paraplybegrep for mange ulike tilstander som gjelder for personer som er født med usikker somatisk kjønnsutvikling. Alle interkjønntilstander er imidlertid ikke synlige. Noen kan være født med en sædleder og en eggleder, mens andre har en utypisk sammensetting av kromosomer eller hormoner som er avgjørende for kjønnsutviklingen. Denne type interkjønntilstander avdekkes i mange tilfeller ikke før ved puberteten eller i voksen alder. Det er grunn til å tro at en del interkjønntilstander aldri blir oppdaget.

Juridisk kjønn: Med juridisk kjønn menes det kjønn en person er registrert med i Folkeregisteret.

Kjønsdysfori: Kjønsdysfori er en medisinsk betegnelse, som forklares som ubehag forårsaket av manglende samsvar mellom en persons kjønnsidentitet og det kjønn personen ble tillagt ved fødselen (og den assosierte kjønnsrollen). Det er blant annet dette som ligger bak diagnosen «transseksualisme». Flere velger å bruke ordet kjønnsidentitetstematikk i slike sammenhenger, i og med at «kjønsdysfori» kan oppfattes som et sykeliggjørende og negativt ladet begrep.

Kjønnsidentitet: Kjønnsidentitet vil si en persons indre opplevelse av å være kvinne, mann, både kvinne og mann eller ingen av delene. De fleste identifiserer seg med det kjønn de ble tilskrevet ved fødsel, men ikke alle.

Kjønnsuttrykk: Et kjønnsuttrykk er den måten en person gir seg til kjenne på som enten kvinne, mann eller utenfor samfunnets tokjønnsnorm. Selv om de fleste mennesker presenterer seg i et kjønnsuttrykk som blir oppfattet som klart mannlig eller klart kvinnelig, har noen et kjønnsuttrykk som bryter med todelingen mellom mann og kvinne.

Lesbisk: Å være lesbisk handler både om praksis, tiltrekning og identitet. En lesbisk kvinne tiltrekkes av eller forelsker seg i personer av samme kjønn, altså andre kvinner.

Lhbti: Lhbti står for lesbisk, homofil, bifil, transperson og interkjønn. Interkjønn er en oversettelse til norsk av det engelske ordet intersex.

Forkortelsen lhbti kan representere en gruppe ulike personlige identiteter eller eventuelt til befolkningsgrupper. I mange sammenhenger kan lhbti erstattes med skk som står for seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og dermed viser til mer generelle fenomener snarere enn til identiteter/grupper.

Seksuell orientering: Seksuell orientering handler om hvem vi blir forelsket i, seksuelt tiltrukket av, og ønsker å være sammen med. De vanligste seksuelle orienteringene er heterofil, homofil, bifil og lesbisk. Noen bruker også skeiv.